

Er is iets met de Lehmans

Stefano Massini

Er is iets met
de Lehmans

Epos

Vertaling Els van der Pluijm

De vertaalster ontving voor deze vertaling
een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

De strip op blz. 684-690 is getekend door Alessandro Vitti
naar een encensering van Stefano Massini.

Oorspronkelijke titel *Qualcosa sui Lehman*

© 2016 Mondadori Libri S.p.A., Milaan

© 2018 Nederlandse vertaling Els van der Pluijm /

Uitgeverij Wereldbibliotheek

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Bureau Beck

Omslagbeeld Andreas Feiniger / Getty Images

Foto auteur © Basso Cannarsa

NUR 302

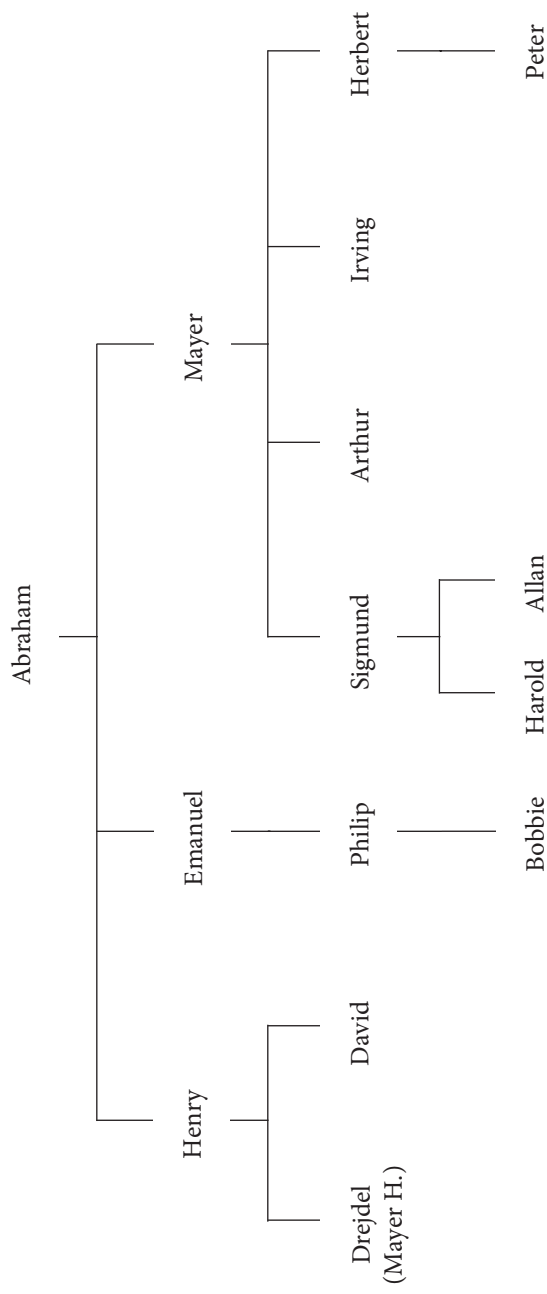
ISBN 978 90 284 2722 8

www.wereldbibliotheek.nl

Ter nagedachtenis aan Luca Ronconi

De personages

‘We lopen over de steile bergkam
waar de Geschiedenis Legende wordt
en de Kroniek verdampt tot Mythe.
We zoeken de waarheid van de feiten niet in sprookjes,
zoals we die evenmin in dromen zoeken.
En hoewel elk mens ooit zal kunnen zeggen
dat hij is geboren, heeft geleefd en is gestorven,
zal niet iedereen kunnen zeggen dat hij metafoor is geworden.
Van gedaante verwisselen is alles.’

Eerste boek

DRIE BROERS

Eerste hoofdstuk

Loeftmentsj

Zoon van een veehandelaar,
besneden Jood,
met een enkele koffer naast zich
staat hij zo stijf
als een telegraafpaal
op kade *number four* in de haven van New York.
Goddank dat hij er is:
Baroech Hasjeem!
Goddank dat hij is vertrokken:
Baroech Hasjeem!
Goddank dat hij nu, eindelijk,
hier is, in Amerika:
Baroech Hasjeem!
Baroech Hasjeem!
Baroech Hasjeem!

Schreeuwende kinderen,
kruiers onder het gewicht van de bagage,
het krijsen van metaal, het knarsen van katrollen,
daar middenin
staat hij,
rechttop,
net van boord,
met zijn beste schoenen aan,
nooit eerder gedragen,
bewaard voor het moment '*dat ik in Amerika ben*'.

En daar is het dan.
Het moment '*dat ik in Amerika ben*'
wordt reusachtig groot aangegeven door een klok van staal en gietijzer
hoog boven hem

op de toren van de haven van New York:
7.25 uur 's morgens.

Hij haalt een potlood uit zijn zak
en noteert op de rand van een blaadje
de 7 en de 25,
net lang genoeg om te zien
dat zijn hand trilt,
vast door de emotie,
of misschien door het feit dat
vaste grond onder zijn voeten
na een overtocht van anderhalve maand
– ‘Hé! Geen *deining!*’ –
vreemd aanvoelt.

Acht kilo eraf
in de anderhalve maand van de overtocht.
Zijn baard voller
dan die van de rabbijn,
gegroeid en nooit geknipt
in de vijfenveertig dagen op en neer
tussen hangmat kooi dek
dek kooi hangmat.
Als geheelonthouder vertrokken uit Le Havre,
in New York ontscheept als doorgewinterd drinker,
getraind om bij de eerste slok
de brandy van de rum,
de gin van de cognac,
Italiaanse wijn en Iers bier te onderscheiden.
Uit Le Havre vertrokken zonder te weten wat kaarten waren,
in New York ontscheept als kampioen gokken en dobbelen.
Timide, zwijgzaam, bedachtzaam vertrokken,
ontscheept in de overtuiging de wereld te kennen:
de ironie van de Fransen,
de Spaanse uitbundigheid,
de maffe trots van de Italiaanse scheepsjongens.
Vertrokken met Amerika in zijn hoofd,
nu ontscheept met Amerika voor zich,
maar niet meer in zijn gedachten: in zijn ogen.
Baroech Hasjeem!

Van dichtbij gezien
leek Amerika
op deze kille septemberochtend,
door een telegraafpaal geobserveerd
vanaf kade *number four* in de haven van New York,
nog het meest op een carrousel:
voor elk raam dat openging,
was er een dat dichtging;
voor elke handkar die om een hoek verdween,
was er een die om een andere verscheen;
voor elke klant die van een tafel opstond,
was er een die plaatsnam,
alsof het allemaal was ingestudeerd, dacht hij,
en even was
Amerika
– in dat hoofd dat er al maanden naar uitkeek –,
het echte Amerika,
niets meer of minder dan een vlooiencircus,
allerminst imponerend,
hoogstens grappig.
Amusant.

Net op dat moment
gaf iemand een ruk aan zijn arm.
Een havenmedewerker,
donker uniform,
witte snor, grote hoed op.
Die noteerde in een register
de namen en nummers van de nieuwkomers
terwijl hij simpele vragen in elementair Engels stelde:
'*Where do you come from?*'
'*Rimpar.*'
'*Rimpar? Where is Rimpar?*'
'*Bayern, Germany.*'
'*And your name?*'
'*Heyum Lehmann.*'
'*I don't understand. Name?*'
'*Heyum...*'
'*What is Heyum?*'
'*My name is... Hey... Henry!*'

‘Henry, ok! And your surname?’

‘Lehmann...’

‘Lehman! Henry Lehman!’

‘Henry Lehman.’

‘Ok, Henry Lehman:

welcome in America.

And good luck!’

En hij zette een stempel:

11 september 1844.

Hij klopte op zijn schouder

en liep weg om een volgende aan te spreken.

Henry Lehman keek om zich heen:

Het schip waar hij vanaf kwam – de *Burgundy* –

leek wel een slapende reus.

Maar er draaide alweer een schip de haven in

om op kade *number four*

nog eens honderdnegevenveertig soortgenoten te lossen:

misschien ook Joden,

misschien ook Duitsers,

misschien ook met hun beste schoenen aan

en maar één koffer bij zich,

ook trillend, tot hun verbazing,

deels van de emotie,

deels door het vasteland,

deels omdat Amerika

– het echte Amerika –

van dichtbij gezien

wel indruk maakt,

als een reusachtige carrousel.

Hij haalde diep adem,

pakte zijn koffer,

en daar stapte

ook hij

– al wist hij nog niet waar hij heen ging –

met gezwinde pas

de carrousel in

die Amerika heette.

Tweede hoofdstuk

Gefilte fisj

Rabbi Kassowitz

– hadden ze tegen Henry gezegd –
is niet de prettigste kennismaking
die je je kunt wensen
als je, na een overtocht van vijfenveertig dagen,
net voet aan wal hebt gezet
aan de overkant van de Atlantische Oceaan.

Gedeeltelijk doordat zijn gezicht
een ronduit irritante grijns
vertoont
die steevast om zijn lippen speelt,
alsof hij iedereen die hem aanklampt
hartgrondig veracht.
Maar ook die ogen:
hoe kan een verzuurde grijsaard
die, weggedoken in zijn donkere pak,
alleen lijkt te leven door die schele,
anarchistische, krankzinnige ogen
die altijd ergens anders heen kijken,
onvoorspelbaar,
rollend als biljartballen,
onvoorspelbaar,
waar geen detail aan ontsnapt
al blijven ze niet op je rusten,
je géén onbehaaglijk gevoel geven?

*‘Bereid je maar voor: naar Rab Kassowitz gaan
is altijd een belevenis.*

*Het zal je spijten dat je bent gegaan,
maar je kunt het niet maken om niet te gaan,*

dus maak je borst maar nat en klop op die deur.'

Dat zeiden Henry Lehmans Duits-Joodse vrienden tegen hem, vrienden die al een hele tijd in New York zijn, zo lang dat ze er de weg kennen en een heel vreemd taaltje spreken, waarin het Jiddisj zich vermomt als Engels; tegen de meisjes zeggen ze *frau darling* en de kinderen vragen om *der ice-cream*.

Henry Lehman,

zoon van een veehandelaar,

is nog geen drie dagen in Amerika

maar doet of hij alles begrijpt

en dwingt zich zelfs om *yes* te zeggen

als zijn Duits-Joodse vrienden

hem lachend vragen of hij aan zijn kleren

de stank van New York ruikt:

'Vergeet niet, Henry: in het begin roken we het allemaal.

Later ruik je het op een dag niet meer,

dan merk je er niks meer van,

en dat wil pas zeggen

dat je echt in Amerika bent aangekomen

en hier serieus bent.'

Yes.

Henry knikt.

Yes.

Henry glimlacht.

Yes, yes.

Henry ruikt aan zichzelf inderdaad heel sterk

de lucht van New York:

een misselijkmakende mix van haver, rook en allerlei schimmels,

zodat dit zo vurig begeerde New York,

althans voor zijn neusgaten,

erger lijkt dan de stal van zijn vader

ginds in Duitsland, in Rimpfing, Beieren.

Yes.

Maar in de brief die hij naar huis stuurde

– de eerste van Amerikaanse bodem –

schreef Henry niet over die stank.

Hij had het over zijn Duits-Joodse vrienden,
dat wel,
en over hoe vriendelijk
ze hem in huis hadden genomen, voor een paar dagen,
en hem heerlijke soep met balletjes hadden aangeboden,
bereid van de vis die op de kraam was achtergebleven,
want ook zij zitten in de handel,
jazeker,
maar van beesten met vinnen, graten en schubben.
'En verdienen jullie goed?'
had Henry op de man af gevraagd,
gewoon, om een idee te krijgen,
om het een beetje te begrijpen,
want hij is naar Amerika gekomen voor het geld
en je moet toch ergens beginnen.
Zijn Duits-Joodse vrienden
lachten hem in zijn gezicht uit,
want in New York is iedereen,
– zelfs de bedelaars –
 bezig met verdienen:
*'Met voedsel verdien je altijd geld,
want, Henry, de mens zal altijd honger hebben.'*

'En verder? Waar verdien je goed mee?'
vroeg hij hun
tussen de kisten kabeljauw en de vaatjes haring,
waar de stank van New York
een geduchte concurrent aan heeft.
*'Wat zijn dat nou voor vragen?
Geld verdien je met alles waar we niet buiten kunnen.'*

Praktische lui, die Duitse vrienden:
'geld verdien je met alles waar we niet buiten kunnen.'
Eigenlijk helemaal niet zo'n gek advies.
Want het is waar dat je sterft als je niet eet.
Maar zeg eens eerlijk, kan een Lehman
die de stallen van zijn vader achter zich heeft gelaten
naar Amerika komen
om ook hier beesten te verkopen,
vissen, kippen, eenden of vee, wat dan ook?

Veranderen, Henry, veranderen.
Maar kies iets *waar we niet buiten kunnen*.
Knoop dat in je oren.

Dus.
Terwijl Henry nadenkt over wat te doen
geven zijn Duitse vrienden hem een bed om in te slapen,
en als avondeten soep met balletjes,
altijd van vis,
zo bespaart hij ontzettend veel.

Maar Henry wil geen misbruik maken van hun gastvrijheid.
Hoogstens tot hij weet hoe het werkt.
Hoogstens tot hij zijn
halsstarrig slapende benen
weer op gang heeft,
want na zo lang op zee te zijn geweest,
 hangmat kooi dek
 dek kooi hangmat
valt het niet mee
om zijn onderdanen
– de afdeling voortbeweging –
weer aan het draven te krijgen,
vooral omdat er in deze carroussel, Amerika genaamd,
wel tienduizend straten zijn,
niet zoals in Rimpur, waar er maar een paar zijn
en je ze op de vingers van één hand kunt tellen.

Tja. Zijn benen.
Maar dat is niet het enige punt.
Was het maar waar.
Om in Amerika te zijn, daar echt te zijn,
is wel meer nodig.
Moet er een sleutel in een slot worden omgedraaid,
een deur worden opgeduwd.
En alle drie – sleutel, slot en deur –
bevinden zich niet in New York
maar in jouw hersens.

Daarom – zeiden ze tussen kabeljauwen en haringen door –
heeft iedereen die aan land komt
vroeg of laat

Rab Kassowitz nodig:
die heeft daar verstand van.

En we hebben het niet over Schriften, of Profeten,
wat normale kost is voor een rabbijn.

Rab Kassowitz
staat alom bekend als een orakel
voor wie een reis *van daar naar hier* heeft gemaakt,
voor wie uit Europa komt,
voor de Joden van de overkant van de oceaan,
voor de zonen van veehandelaars,
kortom,
inderdaad,
voor immigranten.

*‘Kijk, Henry: wie naar Amerika komt
zoekt iets wat hij ook zelf niet weet.*

We zijn allemaal bij hem langs geweest.

*Die oude rabbijn, met die schele ogen van hem,
kan kijken waar jij niks ziet,*

en zeggen wie jij in dit andere leven zult zijn.

Doe wat ik zeg: ga hem opzoeken.’

En ook ditmaal zei Henry yes.

Om acht uur ’s morgens maakte hij zijn opwachting
met in zijn rechterhand een vis, een indrukwekkend exemplaar,
als geschenk voor de oude man,
maar nadat hij er langdurig over had nagedacht
besloot hij dat op de stoep staan met een grote vis in zijn hand
niet bepaald een waardige indruk zou maken,
waarop hij het beest in een bosje verstopte,
tot uitzinnige vreugde van de New Yorkse kattenbeesten,
en nadat hij diep had ademgehaald, klopte hij op de deur.
Yes.

Het was een dag in november,
net zo ijzig koud als ginds in Beieren,
en het begon lichtjes te sneeuwen.

Onder het wachten sloeg Henry de eerste vlokjes van zijn hoed.

Hij droeg zijn beste schoenen,
die hij had bewaard voor het moment *'dat ik in Amerika zal zijn'*.
Hij had bedacht dat het misschien verstandig was ze weer aan te
trekken
voor dit vreemde bezoek,
waarbij hij – dat voelde hij –
Amerika recht in het gezicht zou kijken,
precies zoals het was, immens en grenzeloos,
en er grip op zou krijgen.
Dat hoopte hij oprecht.
Want tot nu toe was het mistig om hem heen.

Hij werd zo in beslag genomen door deze gedachten
dat hij niet hoorde hoe het slot openklikte,
noch de stem die hem er, als vanuit het hiernamaals,
op wees dat de deur al open was.
Kortom, het wachten
duurde nog even voort,
genoeg om de oude man nijdig te maken,
hem er uiteindelijk toe te dwingen uit het huis
een overduidelijk *'Ik zit te wachten'* te schreeuwen.

Henry ging naar binnen.

Rab Kassowitz
zat achter in het vertrek,
zwart op een zwarte houten stoel,
een en al scherpe hoeken,
een soort geografisch samenraapsel van jukbeenderen, knieën,
ellebogen en tanige rimpels.

De veehandelaarszoon
vroeg maar kreeg niet
expliciet toestemming om verder te komen.
Op zijn
– overigens uitermate respectvolle –
verzoek volgde alleen: *'Blijf daar: ik wil u bekijken.'*
waarop een sarabande van zijn ogen volgde.